

determined. The author gives promising directions for using artificial intelligence, such as machine learning, speech analysis, virtual assistants, machine vision, expert systems, and the like. The areas of application of artificial intelligence in various areas of the economy, such as trade, marketing, industry, transport, banking and telecommunications sectors, are outlined. The author identifies a number of threats and difficulties that a person faces in the process of introducing artificial intelligence, namely: low level of data protection; features of the technology of the artificial intelligence system; an increase in the amount of data that is processed, sorted and stored; preconceived judgments about artificial intelligence due to poor-quality training; a low level of communication, which can be traced in the process of interaction between a person and a system, and the like. For each of the designated types of risk, possible measures are proposed, thanks to which the negative impact of artificial intelligence on the economic security of Ukraine is counteracted. Also, the article contains a number of difficulties that are associated with the peculiarities of the work of artificial intelligence systems. The author cites research showing that artificial intelligence is able to increase productivity growth, but it can also have an ambiguous effect on labor. The article also touches on ethical issues related to the use of artificial intelligence.

Keywords: security, economic security, artificial intelligence, prospects, risks.

УДК 338.22

DOI 10.31733/2078-3566-2021-1-335-340

Світлана ТЮТЧЕНКО
старший викладач
(Дніпропетровський
державний університет
внутрішніх справ)

**Аліна
ВАРЯНИЧЕНКО**
асистент
(Університет
Лазарського
у Варшаві, Польща)

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК ДИНАМІЧНА СКЛАДОВА СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

У статті досліджено визначення та забезпечення національної безпеки України на сучасному етапі становлення держави як одного з векторів Стратегії сталого розвитку. На підставі здійснених досліджень зроблено висновки щодо визначення національної безпеки України та шляхів її забезпечення. За авторським підходом, національна безпека визначається як динамічна складова стратегічного розвитку держави, метою якої є забезпечення безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій та приватної власності, забезпечення миру і захисту кордонів.

Ключові слова: національна безпека, стратегія розвитку, стратегія безпеки, національні інтереси, загрози, політика національної безпеки України, ризики.

Постановка проблеми. Світові фінансові та економічні кризи є знаковими етапами в міжнародній системі політичних, економічних відносин та відносин у сфері національної безпеки. У цих умовах надзвичайно важливим є реальне бачення стану, місця і ролі кожної країни в глобальному світі, що динамічно змінюється. Тож зараз виникає потреба до переосмислення підходів щодо організації національної безпеки України та системи її забезпечення.

Головною умовою існування та розвитку України на сучасному етапі є визначення національних інтересів держави, шляхів їх досягнення та забезпечення національної безпеки.

Національна безпека, як окрема наукова галузь, охоплює методологію всіх споріднених наук і тому є комплексною за своєю суттю. Метою статті є визначення та обґрунтування

© Тютченко С. М., 2021
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8480-6519>
k_inf@dduvs.in.ua

© Варяниченко А. О., 2021
k_inf@dduvs.in.ua

нових поглядів на методологію національної безпеки та шляхів її забезпечення відповідно до Стратегії сталого розвитку країни. За авторським підходом, національна безпека визначається як динамічна складова стратегічного розвитку держави.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Аналіз вітчизняної наукової літератури свідчить про те, що більшість авторів висвітлюють в основному загальнотеоретичні і концептуальні проблеми безпеки.

Теоретичними та методологічними питаннями національної безпеки, її законодавчим закріпленням та визначенням займалися українські вчені: В. Абрамов, В. Богданович, О. Власюк, В. Горбулін, М. Єрмошенко, О. Кириченко, Т. Ковальчук, Ю. Ковбасюк, А. Семенченко, Г. Ситник, А. Сухоруков, М. Шевченко та ін. [1]. Кожний з них намагався адаптувати загальнонаукові та специфічні методологічні підходи до вивчення проблем національної безпеки України. Завдяки їхнім науковим працям національна безпека виділена в окрему наукову галузь. Однак на сьогодні вітчизняна теорія національної безпеки знаходиться на стадії формування та використовує методологічні підходи з різних галузей науки. Під час вирішення наукових проблем, які стосуються національної безпеки, в основному використовуються методології наукових досліджень державної та військової безпеки, що відображається у законодавчому її закріпленні [2].

Мета. Як показує світовий досвід, забезпечення безпеки держави – це гарантія незалежності країни, умова стабільності й ефективності життєдіяльності суспільства, досягнення успіхів в усіх сферах розвитку. Тому забезпечення національної безпеки належить до найважливіших пріоритетів стратегічного розвитку більшості країн світу, а аналіз і подальша адаптація успішного досвіду такого забезпечення є однією з найбільш ефективних механізмів досягнення стабільності та ефективності національної економіки.

Досвід країн свідчить, що забезпечення національної безпеки має вирішальний вплив на отримання державою визначеного місця в глобальному просторі, яке відповідало б його стратегічним цілям та потенціалу. Адаптація прогресивного досвіду усіх країн щодо забезпечення національної безпеки повинна стати одним з пріоритетних напрямів зовнішньої політики країн не тільки з погляду досягнення стійкості та ефективності національної економіки, а й з позиції довгострокової стратегії національного розвитку [3].

У сучасному світі безпека, як багатомірне суспільне явище, являє собою предмет міждисциплінарних досліджень. Одним з основних напрямів комплексного аналізу є дослідження механізмів розробки стратегій національної безпеки. Без наукового пояснення та уявлення про специфічні властивості ефективної діяльності в питаннях розробки стратегій національної безпеки в різних регіонах світу неможливо визначення конкретних напрямів щодо забезпечення національної безпеки сучасних держав [4].

Виклад основного матеріалу. Загрози національній безпеці поділяють на екзогенні та ендогенні і ранжують за ступенем важливості та ймовірності настання. Це дозволяє концентрувати зусилля щодо прогнозування та запобігання найбільш небезпечних ситуацій та нівелювати неприйнятні ризики. У кожній країні існує розгалужена мережа інститутів, що забезпечує ефективну взаємодію парламенту, уряду і великого бізнесу під час розробки та реалізації рішень щодо забезпечення національної економічної безпеки.

Стратегічне планування передбачає, насамперед, усвідомлення цілей подальшого розвитку. Вищим рівнем стратегічного планування є визначення державних інтересів на довгостроковий термін. Цілі і завдання інших рівнів повинні бути узгоджені з державними інтересами вищого рівня.

Оцінка середовища безпеки є однією з найбільш складних завдань стратегів і фахівців у сфері національної безпеки. Несподівані зміни в різних регіонах земної кулі можуть кардинально змінити цілі державної стратегії. Оцінка середовища безпеки повинна містити широкий спектр проблем, як-от: домінуючі тенденції, критичні ризики, посилення економічної незалежності, зміни у внутрішній політиці, культурні, релігійні та демографічні тенденції розвитку держав, виникнення етнічних воєн, зміни навколишнього середовища, а також розвиток нових технологій.

В Україні прийнята та впроваджується Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. Стратегія встановлює цілісну систему стратегічних та операційних цілей переходу до інтегрованого економічного, соціального та екологічного розвитку країни до 2030 року. Вона також визначає інституційні засади впровадження Стратегії, напрями міжгалузевої та міжсекторальної взаємодії, основні рушійні сили та інструменти її реалізації.

Нова світоглядна парадигма, на якій ґрунтується Стратегія, є політичною та практичною моделлю такого розвитку всіх країн світу, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Ця

модель орієнтована на досягнення оптимального балансу між трьома складовими розвитку – економічною, соціальною та екологічною.

Перехід до сталого розвитку – це процес зміни ціннісних орієнтацій багатьох людей. Визнаними міжнародними фундаментальними цінностями розвитку є свобода, рівність, солідарність, толерантність, повага до природи, спільна відповідальність. Національні цілі сталого розвитку базуються на політичних, економічних, соціальних, екологічних, моральних і культурних цінностях, властивих українському суспільству. Вони визначають спрямованість стратегії на турботу про спільне благо та захист національних інтересів України.

Кардинальні зміни, пов'язані з Революцією гідності та курсом на євроінтеграцію, зумовлюють можливість побудувати нову Україну на принципах сталого розвитку, верховенства права, захисту прав людини, демократії, солідарності, належного врядування. У 2030 році Україна вбачається країною, в якій загоєні рани, спричинені воєнними діями на сході України, і яка розвивається за принципами сталого розвитку.

Основними векторами подальшого розвитку України до 2030 року визначені [5]:

- вектор розвитку – забезпечення сталого розвитку країни, проведення структурних реформ, забезпечення економічного зростання екологічно невиснажливим способом, створення сприятливих умов для ведення господарської діяльності;

- вектор безпеки – забезпечення безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій та приватної власності, забезпечення миру і захисту кордонів, чесного та неупередженого правосуддя, невідкладне проведення очищення влади на всіх рівнях та забезпечення впровадження ефективних механізмів протидії корупції. Пріоритетом є безпека життя та здоров'я людини, що неможливо без ефективної системи охорони громадського здоров'я, надання належних медичних послуг, захищеності соціально вразливих верств населення, безпечного стану довкілля і доступу до якісної питної води й санітарії, безпечних і якісних харчових продуктів та промислових товарів;

- вектор відповідальності – забезпечення гарантій кожному громадянину, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, мати доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг в державному та приватному секторах;

- вектор гордості – забезпечення взаємної поваги та толерантності в суспільстві, гордості за власну державу, її історію, культуру, науку, спорт [5].

Метою Стратегії є забезпечення високого рівня та якості життя населення України, створення сприятливих умов для діяльності та припинення деградації природних екосистем шляхом впровадження нової моделі економічного зростання, що базується на засадах сталого розвитку.

Економічне зростання буде пов'язане з широким застосуванням моделей «зеленої» економіки. Застосування заходів енергозбереження та енергоефективних технологій призведе до зростання екологічно чистої енергії, що сприятиме поліпшенню якості довкілля і здоров'я населення. Розвиток орієнтований на поліпшення якості життя населення, соціально-економічний розвиток, чисту екологію та здоровий стан життя. Високий інтелектуальний рівень потенціалу населення сприятиме зростанню конкурентоспроможності країни у майбутньому.

Реалізація Стратегії спрямована на подолання бідності шляхом ефективності зайнятості населення, високої вартості робочої сили, накопичення людського і соціального капіталу, розвитку підприємницької активності населення, зміцнення середнього класу, підвищення соціальних стандартів і гарантій, а також надання необхідної соціальної підтримки вразливим групам населення [5].

На найвищому рівні державного мислення розробляється та приймається основна стратегія національної безпеки, яка є основним вектором Стратегії сталого розвитку. Вона відображає структуру міжнародних відносин, визначає сильні та слабкі сторони політичних кіл, їх здатність гнучко сприйняти поставлені завдання. Основна стратегія повинна дати чітке уявлення про те, які саме економічні, дипломатичні та оборонні інструменти державної влади будуть використані для досягнення поставлених цілей і здійснення прийнятої політики.

Засоби, які має держава для здійснення обраної стратегії національної безпеки, містять у собі всі наявні ресурси країни. До економічних інструментів держави належать торгівлі угоди, можливість отримання іноземної допомоги, готівкова грошова маса, податки, державні витрати і субсидії. До дипломатичних засобів й інструментів належать об'єднання, альянси, спеціальні коаліції, договори, взаємні послуги, санкції, а також переговори будь-я-

кого ступеня складності. До військових інструментів належить весь спектр оборонної могутності держав.

Головною рисою зовнішнього та внутрішнього середовища національної безпеки є її невизначеність та ризик. Тому стратеги повинні постійно переглядати елементи середовища безпеки, корегувати цілі та завдання стратегій, наявних ресурсів, а також інструментів, необхідних для їх досягнення. Це тривалий, поступовий процес. Зважаючи на ці раціональні міркування, фахівці з національної безпеки спочатку повинні оцінити міжнародний стан безпеки в домінуючих тенденціях та критичних ризиках, і лише потім визначити специфічні цілі і завдання держави.

Фахівці з питань національної безпеки навряд чи зможуть визначити спільний погляд щодо меж наявних ризиків. Зазвичай джерелами розбіжностей є потенційні перешкоди, тобто чинники, що перешкоджають тому чи іншому процесу. Наприклад, протягом найближчих десяти років обмеженість матеріально-технічних ресурсів може вплинути на будь-які найдосконаліші стратегії.

В Україні 14 вересня 2020 року Президент Володимир Зеленський підписав указ щодо введення в дію рішення Ради національної безпеки й оборони та затвердження Стратегії національної безпеки України. Стратегія національної безпеки визначає основні напрями державної політики у сфері нацбезпеки, зокрема: пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, цілі та основні напрями державної політики у сфері національної безпеки; поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов; основні напрями зовнішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки; напрями та завдання реформування й розвитку сектора безпеки й оборони; ресурси, необхідні для її реалізації.

У Стратегії визначено, що Україна прагне миру, який є запорукою розвитку держави, а людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека – найвища соціальна цінність. Кінцевою метою реалізації Стратегії є утвердження вільної, заможної, безпечної України, в якій панує право, де кожен може реалізувати свої таланти та здібності, де люди дихають чистим повітрям, п'ють чисту воду, та, з якою пов'яжуть долю їхні діти й онуки.

Стратегія ґрунтується на трьох основних засадах державної політики у сфері національної безпеки:

- стримування – розвиток оборонних і безпекових спроможностей для унеможливлення збройної агресії проти України;
- стійкість – здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стале функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей;
- взаємодія – розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами, насамперед з Європейським Союзом і НАТО та їхніми державами-членами, США, прагматичне співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями на основі національних інтересів України.

Пріоритетами національних інтересів визначаються:

- відстоювання незалежності й державного суверенітету;
- відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України;
- суспільний розвиток, насамперед розвиток людського капіталу;
- захист прав, свобод і законних інтересів громадян України;
- європейська та євроатлантична інтеграція.

У Стратегії враховані останні зміни ситуації у сфері національної безпеки та оборони, що пов'язано з кризовими явищами у світовій економіці, появою нових чинників, які впливають на стан міжнародного безпекового середовища, поширенням хвороби COVID-19, а також посиленням небезпеки виникнення надзвичайних ситуацій природного й техногенного характеру [6].

Геополітичний аналіз дозволяє оцінити взаємозв'язок і співвідношення між зовнішнім і внутрішнім станом безпеки країни. Різке погіршення міжнародної ситуації негативно впливає на істотне скорочення населення, зниження економічного потенціалу, втрати частин історичних територій.

Побудова та реалізація стратегії у сфері національної безпеки значною мірою залежить від типу політичної системи суспільства і характеру політичного режиму. Значні труднощі у функціонуванні механізму безпеки проявляються в умовах радикальних політичних

змін, період переходу від одного типу політичної системи до іншої. У такому становищі на сьогодні знаходиться Україна, яка переживає всі труднощі і недоліки зміни влади, що негативно впливають на стан національної безпеки.

З погляду визначення принципів засад функціонування механізму безпеки, що забезпечує захист особистості, суспільства і держави, особливе значення має аналіз політичної безпеки як виду національної безпеки, з'ясування особливостей організації механізму захисту залежно від типу політичної системи суспільства, а також основних способів і методів політичного регулювання у сфері безпеки. Проблема політичної безпеки є центральною в комплексі питань, що стосуються побудови загального механізму і практичної реалізації стратегії національної безпеки.

Засоби регулювання проблем, що створюють загрози і небезпеки на національному рівні, можуть охоплювати велику сукупність людських, виробничо-технічних, економічних, соціальних, ідеологічних, культурно-інформаційних та інших ресурсів, які має влада і які вона застосовує під час вирішення завдань в інтересах безпеки. Використання різноманітних засобів, а також методів оптимізації суспільних процесів і відносин в максимальному ступені в змозі забезпечити ефективне вирішення завдань щодо захисту особистості, суспільства і держави від загроз і небезпек.

Висновки. Стратегія забезпечення національної безпеки України ґрунтується на чіткій відповідності сутності соціальних та економічних процесів, спирається на поняття державності, на визнання влади та авторитет особистості. Її основним ядром є державність.

Здійснення ефективної стратегії безпеки неможливо без чіткого визначення сукупності національних інтересів України, що втілюють її моральний досвід та історичні традиції. В системі забезпечення безпеки необхідно виділення пріоритету держави і його інститутів. Політика та управління у сфері безпеки повинні бути орієнтовані на захист життєво важливих та духовних цінностей.

Національна безпека характеризується здатністю політичної системи і органів влади адекватно реагувати на зовнішні та внутрішні загрози, зберігати цілісність соціуму і його сутнісні якості. Основними структурними елементами безпеки є: інституційна безпека, безпека регулятивної підсистеми, безпека функціонально-комунікативної підсистеми і духовно-ідеологічна безпека.

Структура зовнішньої безпеки визначається трьома основними рівнями: глобальним, регіональним і національно-державним. Сприятливі чинники геополітичного, міжнародного і військово-стратегічного характеру створюють основу глобальної безпеки.

Національна безпека держави, як складова системи державного управління країною, повинна створювати умови для високого рівня життєдіяльності нації, забезпечувати її конкурентоспроможність у відносинах із зовнішнім світом для надійного існування та прогресивного розвитку. Національна безпека України повинна розглядатися як процес, а система забезпечення національної безпеки як забезпечення цього процесу. Отже, національна безпека визначається не як стан, а як динамічна складова розвитку держави. Інтереси або мета, які потрібно досягнути на шляху розвитку, розглядаються як стала величина, а загрози є динамічними та змінюються залежно від шляху вибору досягнення інтересів.

Отже, основою національної безпеки України є національний інтерес, який є сукупністю внутрішніх та зовнішніх потреб держави в забезпеченні захищеності та прогресивного розвитку особистості, суспільства та держави. Носієм національних інтересів держави є український народ. Національні інтереси досягаються через здійснення державного управління в процесі забезпечення безпеки.

Список використаних джерел

1. Пригунов П. Я. Формування теоретико-методологічних підходів дослідження проблем економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності у напрямі «Національна безпека»: Наукові праці МАУП. Київ : МАУП, 2001. Вип. 4 (39). Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2013. 216 с. С. 160–168.
2. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Науковий журнал. Серія : Юридичні науки. 2015. № 4 (81). ДЕРЖАВА ТА ПРАВО.
URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2015/4\(81\)/Blystiv.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2015/4(81)/Blystiv.pdf)
3. Рибальченко Л. В., Рижков Е. В., Тютченко С. М., Гавриш О. С., Варяниченко А. О. Безпека підприємництва : монографія. Дніпропетр. держав. ун-т внутріш. справ, Дніпро, 2020. 180 с.
4. Деренуца А. С. Анализ опыта стран европейского союза в сфере обеспечения национальной экономической безопасности. Таврический Национальный Университет им. В. И. Вернадского. URL: <http://gisap.eu/ru/node/172>

5. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року : проєкт закону України.
URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH6YF00A.html
6. Про рішення ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України №392/2020. URL: <https://president.gov.ua/documents/3922020-35037>

Надійшла до редакції 19.11.2020

References

1. Pryhunov P. Ya. Formuvannia teoretyko-metodolohichnykh pidkhodiv doslidzhennia problem ekonomichnoi bezpeky subiektiv hospodarskoi diialnosti u napriami «Natsionalna bezpeka» [Formation of theoretical and methodological approaches to the study of economic security of economic entities in the direction of "National Security"]: Naukovi pratsi MAUP. Kyiv : MAUP, 2001. Vyp. 4 (39). Kyiv : DP «Vyd. dim «Personal», 2013. 216 s. S. 160–168. [in Ukr.].
2. Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo. Naukovyi zhurnal. Seria : Yurydychni nauky. 2015. № 4 (81). DERZhAVA TA PRAVO
URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2015/4\(81\)/Blystiv.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2015/4(81)/Blystiv.pdf) [in Ukr.].
3. Rybalchenko L. V., Ryzhkov E. V., Tiutchenko S. M., Havrysh O. S., Varyanichenko A. O. Bezpeka pidpriumnytstva [Business security] : monohrafiia. Dnipropetr. derzhav. un-t vnutrish. sprav, Dnipro, 2020. 180 s. [in Ukr.].
4. Derenuca A. S. Analiz opyta stran evropejskogo soyuza v sfere obespecheniya nacionalnoj ekonomicheskoi bezopasnosti [Analysis of the experience of the European Union countries in the field of ensuring national economic security]. Tavricheskij Nacionalnyj Universitet im. V. I. Vernadskogo. URL: <http://gisap.eu/ru/node/172> [in Rus.].
5. Pro Stratehiu staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku [About the Strategy of steel development of Ukraine until 2030] : proiekt zakonu Ukrainy.
URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH6YF00A.html [in Ukr.].
6. Pro rishennia rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku «Pro Stratehiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy» [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of September 14, 2020 "On the National Security Strategy of Ukraine"] : Ukaz Prezydenta Ukrainy №392/2020. URL: <https://president.gov.ua/documents/3922020-35037> [in Ukr.].

SUMMARY

Svitlana M. Tiutchenko, Alina O. Varyanichenko. National security as a dynamic component of the strategy of sustainable development of the state. The article deals with definition and national security of Ukraine at the present stage of formation of the state as one of the vectors of the Sustainable Development Strategy. The authors have identified and substantiated new views on the methodology of national security and ways to ensure under the Strategy of Sustainable Development of the country. On the basis of the conducted researches the conclusions concerning definition of national security of Ukraine and ways of its maintenance have been made. According to the authors' approach, national security has been defined as a dynamic component of the strategic development of the state, the purpose of which is to ensure the security of the state, business and citizens, security of investment and private property, peace and border protection.

The main structural elements of security are: institutional security, security of the regulatory subsystem, security of the functional-communicative subsystem and spiritual and ideological security.

The interests or goals that need to be achieved on the path of development are considered as a constant value, and the threats are dynamic and change depending on the way of choosing to achieve interests.

The basis of Ukraine's national security is the national interest, which is a set of internal and external needs of the state in ensuring the security and progressive development of the individual, society and the state. The bearer of the national interests of the state is the Ukrainian people. National interests are achieved through the execution of public administration in the security process.

Keywords: national security, development strategy, security strategy, national interests, threats, national security policy of Ukraine, risks.